

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1913>

Dr. Öğr. Üyesi Sebla ARIN ENSARIOĞLU
Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bursa / TÜRKİYE

Citation: Arın Ensarioğlu, S. (2020). Pandemi sürecinin “evrensel tasarım” ilkelerine etkileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(55), 1673-1680.

PANDEMİ SÜRECİNİN “EVRENSEL TASARIM” İLKELERİNE ETKİLERİ

ÖZET

2019 yılı sonu itibarıyla ortaya çıkan ve 2020 yılının ilk çeyreğinde tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını toplumsal yaşam biçimlerinin her an değişebileceğini gözler önüne sermiştir. Salgınla birlikte hayatımıza giren “sosyal mesafe”, “kişisel izolasyon”, “karantina”, “dezenfeksiyon” kavramları gündelik yaşam rutinlerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Mekân ve nesne odaklı tasarım ürünlerinin kullanım biçimleri salgın sürecinde dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm ve yaşam alışkanlıklarının değişimi, salgın süreci sonrasında da şimdiye dek süregelen bir takım kalıplaşmış kabullerin yıkılmasına, yeni koşullara uygun standartların belirlenmesine neden olacaktır. Bu makale kapsamında “evrensel tasarım” kavramının tanımı, kapsamı ve uygulama prensipleri irdelenmiş; bunların salgın süreci ve sonrasında nasıl değişebileceğine, ne gibi yeni açılımlarla geliştirilebileceğine dair saptamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evrensel tasarım, pandemi, salgın mimarlığı

THE EFFECTS OF THE PANDEMIC PROCESS ON "UNIVERSAL DESIGN" PRINCIPLES

ABSTRACT

The epidemic of COVID-19, which emerged at the end of 2019 and affected the world in the first quarter of 2020, revealed that social lifestyles could change at any time. The concepts of "social distance", "personal isolation", "quarantine", "disinfection", which entered our lives with the epidemic, have changed the daily life routines to a great extent. The use of space and object oriented design products have been transformed during the epidemic. This transformation and change of life habits will lead to the demolition of a number of stereotypes that have existed before the epidemic period and to set standards suitable for the new conditions. In this article, the definition, scope and application principles of the concept of "universal design" are examined. These are followed by determinations made on how these principles could change or developed during the epidemic process and afterwards on behalf of the “new normal” conditions.

Keywords: Universal design, pandemics, epidemic architecture

1. GİRİŞ

“Evrensel tasarım”, toplum içindeki bireyleri eşitleyen, kullanıcılar arasında bir ayrım gözetilmeksizin ve herhangi bir damgalamaya maruz bırakılmadan kişilerin yaşamlarını sürdürebilecekleri ürünler / mekânlar üretmeyi hedefleyen bir tasarım anlayışıdır. Çevrenin ve çeşitli ürünlerin, eşit olanaklarla her türlü birey tarafından kullanılabilirliğinin sağlanması yönündeki bu yaklaşımın kavramsal yapısı 1980’lerin ortalarında şekillenerek ortaya koyulmuş, “evrensel tasarım”, “herkes için tasarım” gibi farklı pek çok isimle anılan bu tür yaklaşımlar dünyanın çeşitli ülkelerinde geçerlilik kazanmıştır (Dostoğlu, Şahin & Taneli, 2009).

Her hangi bir ayrım gözetilmeksizin tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, bu tür öngörülemez durumlarda hepimizin ne denli “eşit” olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Salgınla mücadele önlemleri doğrultusunda bireyselliğin, kendi kendine yetebilmenin ön plana çıkması, kişilerin yetkin olmadıkları birçok eylemi tek başlarına gerçekleştirme mecburiyetini beraberinde getirmiştir. Bu süreç, toplumdaki her bireyin, geçici süreli dahi olsa, bir anda çeşitli “engel” durumlarıyla yüzleşebileceğini göstermiştir.

Böylesi bir ortamda, “kapsayıcı”, “yaşam boyu kullanım”ı mümkün kılan bir tasarım anlayışının ne denli önemli olduğu; “evrensel tasarım”ın bir lüks değil, yaşamsal fonksiyonları gerçekleştirebilmek için bir gereklilik olduğu açıkça ortaya konmuştur.

Makalede, “evrensel tasarım” kavramının, bu yaklaşımın hedef ve ilkelerinin salgın süreci sonrasında nasıl dönüşebileceğini ve salgın sonrası koşullara adapte olabilmek için bu yaklaşımı içeren ne gibi çözüm önerileri sunulabileceğini incelemek ve buna dair öngörüler sunmak amaçlanmıştır.

2. “EVRENSEL TASARIM” KAVRAMI

“Evrensel tasarım”, bir başka ifadeyle “herkes için tasarım” kavramı herhangi bir gruba pozitif veya negatif ayrımcılık yapmadan, herkesin kullanabileceği biçimde çeşitlilik sunan, farklılaşan kullanıcı gereksinimlerine göre alternatif çözümler ortaya koyan bir tasarım anlayışını tarif etmektedir (Story, Mueller & Mace, 1998). Bu kavram çoğu zaman sadece engelli bireylere hizmet eden, erişilebilirliği ön planda tutan, belli bir kullanıcı tipi için geliştirilen bir tasarım anlayışıyla karıştırılmaktadır. Oysaki “herkes için tasarım” anlayışının temelinde hedef kullanıcının ve onun zaman içinde değişen ihtiyaçların belirsizliği yatmaktadır. Daha açık bir ifadeyle tasarımcının ortaya çıkardığı ürünün (mimari ürün, endüstriyel tasarım ürünü, vs...) nihai kullanıcısı asla tam olarak bilinmemektedir. Toplum içinde var olan, kendine has özel koşulları olan her birey söz konusu olan ürünün kullanıcısı olabilir. Bu ürün, şahsa özel tasarlanmış bile olsa, zaman içerisinde bu özel kullanıcının fiziksel ve sosyal gereksinimlerinin başkalaşabileceği, yeni ihtiyaçların ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır. Kullanıcı ihtiyaçlarının zaman içinde değişme/dönüşme potansiyeli, “herkes için tasarım” anlayışının kapsayıcılığının en geniş perspektifte değerlendirilmesini, sahip olduğu esneklik kabiliyeti sayesinde her koşula uyum sağlayabilecek nitelikte olmasını gerektirmektedir.

2019 yılı sonu itibarıyla ortaya çıkan ve 2020 yılının ilk çeyreğinde tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını toplumsal ve bireysel tüm rutinlerin her an değişebileceğini gözler önüne sermiştir. Bu salgın süreciyle birlikte “sosyal mesafe”, “kişisel izolasyon”, “karantina”, “dezenfeksiyon” kavramları gündelik hayatlarımızın merkezine yerleşmiş ve toplumsal hayatın akışını kökten değiştirmiştir. Bu süreçle birlikte toplumun büyük bir kesimi kendini evlerinde karantinaya almış, dış dünyayla ilişkisini asgari düzeye indirmiş, konut dışı alanları sadece yaşamsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla ve kısıtlı sürelerde, özel önlemler alarak kullanmaya başlamıştır. Salgın öncesinde, gündelik hayatımızda (belki de çok fazla farkına varılmadan süregelmekte olan) toplumsal işbölümü asgari düzeye inmiş ve birey, sosyal hayat içerisinde delege ettiği bir çok eylemi kendi çabasıyla ve kendi yaşam alanının imkanları dahilinde gerçekleştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Hizmet sektöründeki birçok işletmenin çalışmaya ara vermesi veya getirilen sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle ulaşılabilirliklerinin zorlaşması ile birlikte, bireyler bu hizmetlerin muadili olarak kendi çözümlerini üretme yoluna gitmiştir. Örneğin kuaför ve berberlerin salgın önlemleri kapsamında hizmet vermeyi durdurması nedeniyle birçok kişi kendi saç tıraşını profesyonel yardım almadan yapmak durumunda kalmıştır. Normal koşullarda hazır yemek yiyen birçok kişi ise hijyenik kaygılar ve bu hizmeti veren işletmelere erişimin güçleşmesi nedeniyle günün büyük bir bölümünü açıcılık faaliyetleriyle geçirir hale gelmiştir. Konutun dış etkenlere kapalı bir sığınak haline gelmesi ihtiyacı, kullanıcının evine davet ettiği veya hizmet alımı için evine çağırdığı kişi sayısının azalmasına hatta ortadan kalkmasına neden olmuştur. Konut içi tadilat, tamirat, bakım, temizlik ihtiyaçları bizzat konut kullanıcıları tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Ülkemizde 65 yaş üstü vatandaşların salgının ilk evrelerinden itibaren sokağa çıkmalarının yasaklanması ve aynı konutu paylaştıkları kişiler dışındakilerle fiziksel iletişimlerini kesmelerinin tavsiye edilmesi ile birlikte, özellikle yalnız yaşayan 65 yaş üstü bireylerin salgın öncesi yaşantılarında aile yakınları, komşular, yardımcıları, hizmet sektörlerindeki profesyonellerden aldıkları destek büyük ölçüde ortadan kalmıştır. Konutlar, özellikle masa başı çalışanların büyük bir kısmının evden çalışma düzenine geçmesi ile birlikte ofis; uzaktan eğitim sisteminin devreye girmesi sonucunda ise okul kimliği kazanmıştır. Online uygulamalar, video konferanslar, dijital platformlardaki yayınlar aracılığıyla spor salonları, hobi kursları, tiyatro salonları konutlara taşınmıştır. İzolasyon sürecinde dış dünya ve açık havayla kurulan bağlantı yine konutlar üzerinden pencereler, balkonlar, verandalar, teraslar, bahçeler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yukarıda açıklanan yaşam alışkanlıklarındaki bu değişikliklerle birlikte salgın sürecinde bireyselliğin önemi artmış, fiziksel iletişim kurulan kişi sayısı asgari düzeye inmiştir. Bunun neticesinde birey, toplumsal işbölümü sayesinde hizmet olarak aldığı birçok eylemi profesyonel bir bilgisi, eğitimi olmadığı halde

kendi imkanları dahilinde karşılamak mecburiyetinde kalmıştır. Kişilerin, ilgilenmesi ve uygulaması gereken eylemlerin çeşitliliğinin artması, normal koşullarda farkına varmadığı “engeller” ile de yüzleşmesine yol açmıştır. İşte söz konusu bu durum, toplumun her ferdi için eşitleyen, gündelik yaşantıda kullanılan birçok nesne ve mekânın “evrensel tasarım” anlayışıyla yeniden ele alınmasını gerektiren bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Toplumsal yaşamda bu kadar kısa sürede, bu kadar köklü değişimlerin meydana çıkmasına neden olan salgın sürecinin, “evrensel tasarım” ilkelerinin yeni anlamlar kazanmasına yol açması kaçınılmazdır.

3. “EVRENSEL TASARIM” İLKELERİ

Bugün tüm dünyada kabul edilen “evrensel tasarım” ilkeleri, Ronald Mace ve ekibi tarafından geliştirilmiş ve 1998 yılında yayınlanmıştır (Story, Mueller & Mace, 1998). Söz konusu ilkeler, yapılan tasarımların herhangi bir grubu dışlamadan, farklı yetilere sahip bireylerin kullanımı için uygun hale getirilmesini hedeflemektedir. Salgın süreci, bu ilkelerin uygulanış biçimlerine yeni açılımlar getirilebileceğini göstermiştir. “Evrensel tasarım” ilkelerinin kapsamı ve bunların salgınla ilişkili olarak nasıl yorumlanabileceği aşağıda sıralanmıştır:

1. İlke - Eşitlikçi Kullanım: Tasarımın farklı özelliklere sahip tüm bireyler için kullanılabilir olmasını ifade etmektedir. Başka bir deyişle tasarımlar toplumu oluşturan farklı özellik ve kabiliyete sahip her bir bireye hitap etmelidir. Salgın sürecinde pek çok kullanıcı kendi konutunda, gerektiğinde diğer aile bireylerinden de izole olarak gündelik yaşantısını sürdürmek durumunda kalmıştır. Normal koşullarda konut içi kimi eylemleri yardım olarak gerçekleştiriyorken, bu süreçte bireysellik ve kişinin kendi kendine yetebilmesi önem kazanmıştır. Dolayısıyla mekân ve obje tasarımı yapılırken her yaş ve fiziksel yeterlilikte bireyin kullanımına uygun olmasına özen gösterilmelidir.

2. İlke – Esnek kullanım: Bu ilke, tasarımın farklı kullanım biçimlerine ve hızlarına olanak sağlaması, farklı bireysel tercih ve yetenekleri geniş bir yelpazede barındırmasını ifade etmektedir. Salgın sürecinde tasarımda en öne çıkan kavramlardan biri esneklik olmuştur. Buna mekânın ve ürünün kullanıcı çeşitliliğine uyumlanabilmesinin yanı sıra değişen koşullara ve ihtiyaçlara göre şekillenebilme ve alternatifler sunabilme potansiyeline sahip olması gerekliliği de eklenmelidir. Örneğin; birçok kurumsal çalışan, salgın sürecinde işlerini evden sürdürmeye başlamış ve yaşam alanları aynı zamanda iş yerlerine dönüşmüştür. Bu durum konut tasarımında, ihtiyaç halinde ofis olarak kullanılacak alanların gerekliliğini ortaya koymuştur. Zorunlu durumlarda bu ihtiyacı karşılamak adına normal koşullarda konut içi sirkülasyon alanlarında depolama amaçlı kullanılabilen bölümler, ihtiyaç halinde ev-ofise dönüşebilecek şekilde tasarlanabilir (Şekil-1).

Şekil 1: Konut Tasarımında Esnek Mekansal Çözümler **Kaynak:** URL 1

Bu süreçte geliştirilen ve esnek mekânsal tasarıma dair bir diğer örnek ise Jupe Health tarafından geliştirilen modüler yoğun bakım üniteleridir (Şekil-2). Bu üniteler, mevcut sağlık yapılarının kapasitelerini istenilen miktarda arttırabilecek kolay takılıp, sökülebilen ve taşınabilen birimlerden oluşmaktadır. Kullanılmadığında oldukça az yer kaplayacak biçimde küçültülen modüller, istenirse bireysel yoğun bakım ünitelerine ve sağlık çalışanları için dinlenme alanlarına dönüştürülebilmektedir.

Bu sayede hastanelere getireceği yoğunluğun tahmin edilemediği salgın durumlarında bir kapasite arttırıcı veya hijyenik sebeplerle ailelerinden ve evlerinden izole olmak durumundaki sağlık çalışanları için geçici yaşam birimleri olarak hizmet verebilmektedir.

Şekil 2: Jupe Health - Koronavirüs Geçici Yoğun Bakım Üniteleri **Kaynak:** URL 2

3. İlke – Basit ve sezgisel kullanım: Tasarımın kullanıcının deneyimine, bilgisine, dil becerisine veya mevcut konsantrasyon seviyesine bakılmaksızın kolay anlaşılabilir olmasını ifade etmektedir. Salgın sürecinde bireysel yaşama ve izolasyona geçilmesiyle birlikte birçok insan normal koşullarda sahip oldukları yardım ve destekten (bakıcılar, ziyarete gelen aile yakınları gibi) mahrum kalmıştır. Bunun yanı sıra, eve gelen hizmet sektörü çalışanları (teknik servisler; tüp, içme suyu sağlayıcıları) da hijyenik sebeplerle konut içine kabul edilememiştir. Bu durum, konut içinde kullanılan her tür ürünün, her kullanıcı tarafından rahatlıkla anlaşılıp kullanılabilir olması gerekliliğini bir kez daha hatırlatmıştır.

4. İlke – Algılanabilir bilgi: Tasarımın, ortam koşullarına veya kullanıcının duyuşsal algılama yeteneğine bakılmaksızın kullanıcıya gerekli bilgileri iletebilmesini, duyuşsal sınırlamalara sahip kişiler tarafından kullanılan çeşitli teknik veya cihazlarla uyumluluk sağlanmasını ifade etmektedir. Salgın sürecinde halkı bilinçlendirmek amacıyla yapılan bilgilendirmelerin toplumun her kesimi ve istisnasız her duyuşsal algılama grubundaki bireyler tarafından algılanır olması, iletilmek istenen mesajların toplumu oluşturan her bireye ulaşabilmesi tüm toplumun sağlığını güvence altına alabilmek için hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu bilgilendirmeler; sesli uyarılar, betimlemeler, basit grafik anlatımlar, okunması kolay yazılı materyallerle desteklenmeli (Şekil-3) ve bilginin anlaşılabilirliği üst seviyede tutulmalıdır.

Şekil 3: Koronavirüs Önlemlerine İlişkin Grafik Materyaller **Kaynak:** URL 3

5. İlke – Hata toleransı: Tasarımın, tehlikeli durumları ve kazara veya istenmeyen eylemlerin olumsuz sonuçlarını minimuma indirebilmesini ifade etmektedir. Salgın sürecinde toplumsal işbölümünün büyük ölçüde ortadan kalkması ile birlikte, her birey kendi konutu içerisinde uzmanı olmadığı eylemleri belki de ilk defa gerçekleştirmek mecburiyetinde kalmış, birçok kişi ilk berberlik, açılış deneyimini bu süreçte yaşamıştır. Bu durumda ev kazalarını minimize edebilmek adına bahsi geçen eylemleri gerçekleştirmek için gerekli olan ekipmanların (örneğin saç tıraş makinası, gıda hazırlama – pişirme araç gereçleri) tasarımı hataya en az mahal verecek; böylesi bir durum söz konusu olursa kullanıcının ve ürünün zarar görmemesini sağlayacak biçimde üretilmelidir.

6. İlke – Düşük fiziksel güç kullanımı: Tasarımın etkili, rahat bir şekilde ve minimum yorgunluk ile kullanılabilir olması, zorlanmayı en aza indirmesini ifade etmektedir. Salgın sürecinde gerek konut, gerekse kamusal alanda sosyal mesafe gereği diğer kullanıcılardan yardım alamayan birçok kişi için uzun süreli fiziksel çaba harcamadan mekânsal elemanları ve gündelik hayata dair nesnelere kullanabilmek önem kazanmıştır. Evrensel tasarım ilkeleri arasında düşük fiziksel güç kullanımına dair en bilinen örneklerden biri fotoselli kapılardır. Herhangi bir güç harcamadan açılabilmesinin yanı sıra fiziksel temas kurmadan kullanılabilir olması hijyenik önlemlerin hiç olmadığı kadar önem kazandığı salgın sürecinde bu tür tasarım ürünlerini tercih edilir hale getirmiştir. Yine bu süreçte mevcut kapı kollarına entegre edilebilen, üç boyutlu yazıcılarla kolay biçimde üretilen aparatlar hem fiziksel güç kullanımını minimize etmiş, hem de hijyenik korunmayı da sağlamıştır (Şekil-4).

Şekil 4: Koronavirüs Yayılımını Önleyici Kapı Kolu Adaptörü **Kaynak:** URL4

Bu süreçte geliştirilen bir başka tasarım ürünü ise temas etmeden kullanıcıya eşlik eden, kendi kendine ilerleyen alışveriş arabaları olmuştur (Şekil-5). Kamusal mekânla ilişkilerin asgari düzeye indirildiği salgın sürecinde, insanların ev ve işyerleri dışında en fazla buldukları mekânlar gıda ve temizlik ihtiyaçlarını karşılamak için gittikleri marketler olmuştur. Ancak bu market ziyaretleri, her ne kadar maske ve eldiven kullanmak gibi kişisel hijyen önlemleri alınarak gerçekleşse de ortak kullanılan alışveriş arabaları ve sepetleri nedeniyle birçok kişi için endişe verici olmaktadır. Kullanıcılar, kendilerinden önce başkaları tarafından temas edilen alışveriş arabalarına dokunmaktan çekinmektedir. Hem hijyenik kaygıları gidermek, hem de uzun aralıklarla topluca yapılan alışverişlerde ağır yüklü alışveriş arabalarının kullanımını her birey için kolaylaştırmak adına geliştirilen sensörlü alışveriş araçları, temassız biçimde kullanıcıyı takip edecek ve çevredeki diğer hareketli cisim ve insanlara karşı da duyarlı olacak şekilde tasarlanmıştır. Alışveriş tamamlandığında arabanın haznelerindeki ürünlerin bedeli, alışveriş arabasının dijital ekranından temassız kartlarla ödenebilmekte; araç boşaltıldığında ise kullanıcının yönlendirmesine gerek kalmadan alışveriş arabası sensörleri vasıtasıyla, boş araçların bulunduğu bekleme alanına dönmektedir. Bu sayede hem fiziksel güç kullanımı, hem de fiziksel temas asgari düzeye çekilebilmektedir.

Şekil 5: Temassız Alışveriş Arabası **Kaynak:** URL5

7. İlke – Yaklaşım ve kullanım için yeterli alan: Tasarımın, kullanıcının vücudunun boyutuna, duruşuna veya hareketliliğine bakılmaksızın yaklaşım, erişim, elle kullanım ve genel kullanım için uygun boyut ve alan sağlamış olmasını ifade etmektedir. Salgın süreciyle birlikte şimdiye dek referans alınan birçok mesafe kuralı geçerliliğini yitirmiştir. Kamusal alanda belli işlevler için belirlenen metrekare başına maksimum kullanıcı sayısı gibi değerler sosyal mesafe kavramının hayatımıza girmesi ile birlikte yeniden tanımlanmak zorunda kalmıştır. Mevcut toplu kullanım alanları için geçici çözümler üretilirken (Şekil-6) ve yeni tasarımlar oluşturulurken sosyal mesafe kuralları dikkate alınmıştır.

Şekil 6: Kamusal Alanda Sosyal Mesafe Önlemleri **Kaynak:** URL 6

Precht Mimarlık Ofisi'nin COVID-19 krizinin patlamasından sonra geliştirdiği park projesinde kullanıcılar arasındaki mesafeyi korumaya yönelik tasarım kararları uygulanmıştır (Şekil-7). Parmak izini andıran bitki duvarlarıyla birbirinden ayrılan yürüyüş yolları, kullanıcıların sosyal mesafeyi korurken, açık havada olmalarına imkân tanımaktadır. “Sosyal mesafe”, “kişisel izolasyon” gibi kavramların salgın süreci sonrasında da uzun bir süre sosyal hayata şekil vereceği düşünüldüğünde, kullanıcı sayısı / kullanım alanı oranlarını yeniden değerlendirmeyi gerektiren yeni bir tasarım anlayışının mimarlık alanında yaygınlaşacağını, kalıplaşmış bazı kabullerin değişeceğini öngörebiliriz.

Şekil 7: Precht Mimarlık Stüdyosu – “Park de la Distance” **Kaynak:** URL7

Evcil (2014), Mace ve ekibinin geliştirdiği bu yedi ilkeye (Story, Mueller & Mace, 1998) yeni ilaveler yapılabileceğinden bahsetmiş ve Manley'nin (2001) öne sürdüğü "bireyin çevreden hoşnutluğu"; Sandler (2010) ile Gossett, Mirza, Barnds ve Feidt (2009) gibi araştırmacıların savunduğu "sürdürülebilirlik kavramına uygunluk" ilkelerinin de "evrensel tasarım" kavramı kapsamında değerlendirilebileceğini vurgulamıştır. Bu iki ilke özellikle salgın sonrası tasarımın şekillenmesinde önemli rol oynayacaktır.

"Bireyin çevreden hoşnutluğu", toplumun büyük bölümünün konutlarında, diğer mekânlardan izole bir yaşam sürdürdüğü salgın sürecinde önemli bir tasarım ilkesine dönüşmüştür. Salgın sonrasında da gündelik hayatın normalize olmasının zaman alacağı görülmektedir. Uzunca bir süre daha bireyler kısıtlı sayıdaki mekânda yaşantılarını sürdürmeye devam edecek ve bu alternatifsiz ortamda, bireyin bulunduğu çevreden hoşnut olması ruhsal sağlığın korunabilmesi adına da önem kazanacaktır. Öncesinde farklı eylemler, farklı mekânlarda gerçekleştirilirken; salgın sürecinde gündelik hayata dair birçok eylem konutta gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla konut tasarımının farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olması, mekânsal çözümlerle açık havayla buluşabilme imkânı tanınması, bu sayede kullanıcı tatminini sağlaması gerekmektedir. Benzer şekilde toplu olarak bir arada bulunmayı gerektiren kamusal mekânlar sosyal mesafe ve hijyen kurallarını gözeterek tasarlanmalı, bu sayede kullanıcının kendini güvende hissetmesi sağlanmalıdır.

Salgın süreci "evrensel tasarım"ın sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olması gerektiğini bir kez daha hatırlatmıştır. "Evrensel tasarım" – "herkes için tasarım" önceki bölümlerde açıklandığı üzere yapılan tasarımın her fiziksel, zihinsel, duyuşsal yetideki bireye uygun olmasını ifade etmektedir. Bununla birlikte tek hedef kitlesi insan kullanıcılar da değildir. İdeal olan dünya üzerindeki tüm canlılara uygun koşulların sunulabilmesidir. Brajovic (2020), içinde bulunduğumuz salgın sürecinin ekolojik bir kriz olduğunu, bu krizin ekosistemle "savaşarak" değil, birlikte yaşamın formülünü bularak aşılabileceğini belirtmiştir. İnsanlığın salgın kriziyle birlikte edindiği takıntılı dezenfeksiyon alışkanlıklarının sadece virüsü değil, yararlı bakterileri de yok ettiğini belirten Brajovic (2020), bunun yeni ekolojik krizlere neden olabileceği konusunda uyarıda bulunmakta; bunun yerine yeni bir yaşam biçimi oluşturmaya yönelik bir tasarım anlayışının oluşturulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Nitekim tüm dünyada salgınla birlikte tüketimin minimize edilmesi, insanların büyük ölçüde içe kapalı yaşamlar sürdürmeye başlaması ile birlikte, birkaç aylık kısa bir süre içinde eko-sistemde olumlu dönüşümler yaşandığı görülmüştür. Birçok hayvan türünün insanlar tarafından işgal edilen habitatlarına döndüğü (URL 8), çevre kirliliğinin azımsanamayacak biçimde azaldığı (Sade & Davis, 2020) görülmektedir. İlk etapta oluşan bu pozitif etkilerin, negatife dönüşmemesi için gerekli önlemler alınmalı, eko-sisteme zarar verecek uygulamalar kontrol altına alınmalı ve salgın sonrasında sürdürülebilir tasarım kararları daha özenle uygulamaya geçirilmelidir. Sadece salgın süreci boyunca uygulanacak, ancak sonrasında unutulmuş ve tamamen eski yaşam biçimlerinin devamına yol açacak geçici çözümlerin virtüslere mücadelede sonuç veremeyeceği ve geri dönüşlere neden olacağı unutulmamalıdır. Bunun yerine sürdürülebilir, uzun vadede uygulanabilir kararlar alınması gerekmektedir. Salgın sonrası, tasarımcıların bir görevi de yeni bir toplumsal yaşam modeli önermek ve buna imkân tanıyacak tasarımsal çözümler sunmak olacaktır.

4. SONUÇ

Salgın süreci göstermiştir ki, ani gelişen afet, göç, salgın gibi durumlar ön görülemeyen bir takım sonuçları beraberinde getirmektedir. Her birinin kendi özel gereksinimleri olan bu durumlar, kullanıcıların ortaya çıkan koşullara ayak uydurabilecekleri biçimde tasarımlar üretmenin önemini ortaya koymaktadır. İçinde bulunduğumuz süreç, her yaştan, her fiziksel ve zihinsel yeterlilikten insanın birçok yaşamsal eylemi kendi çabalarıyla yerine getirmesi gerekliliğinin her an karşımıza çıkabilecek bir gerçeklik olduğunu hatırlatmıştır. Bu sayede ürün veya mekân tasarımı yapılırken makro çevresel bir yaklaşımla, dışlanmaya izin vermeden tasarım yapmayı amaçlayan "evrensel tasarım" anlayışının (Evcil, 2014; Hanson, 2004) ne denli hayati olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Yapılan tasarımın, minimum çabayla kullanıcının ihtiyaçlarını kapsamlı biçimde karşılayabilecek nitelikte olması bir lüks değil, yaşamsal bir ihtiyaçtır.

Salgın sonrası, çok disiplinli tasarım dünyası artık önceliklerini yeniden gözden geçirecek, yeni bir tasarım dili ve yöntemi geliştirmenin yollarını araştıracaktır. "Evrensel tasarım" anlayışının

benimsenmesinin önemi, tasarım dünyasını bekleyen yenilenme döneminde çok daha net biçimde ortaya konulacaktır. Belki de, mevcut “evrensel tasarım” ilkelerinin çok daha geniş kitlelere ve durumlara uyarlanabilecek biçimde geliştirilmesi söz konusu olacaktır. Bu süreçte en ön plana çıkacak olan kavramın “esneklik” olacağı ön görülebilir. Gerek tasarım anlayışı ve yöntemi, gerek hedef kullanıcı kitlesi, gerekse malzeme seçimleri anlamında esnek tasarımlar; sonuçları ve gelişimleri tahmin edilemeyen salgın benzeri süreçlerin kontrol altına alınabilmesi ve bu süreçlere kısa sürede adaptasyon sağlanabilmesi adına büyük avantaj sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- BRAJOVIC, M. (2020). *How Will We Live Together With All Other Species?* <https://www.archdaily.com/937776/how-will-we-live-together-with-all-other-species> (Erişim Tarihi: 20.04.2020).
- DOSTOĞLU, N., ŞAHİN, E. ve TANELİ, Y. (2009). Tasarıma kapsayıcı yaklaşım: herkes için tasarım evrensel tasarım: tanımlar, hedefler, ilkeler. *Mimarlık Dergisi*, (347), 23-27.
- EVCİL, A. N. (2014). *Herkes İçin Tasarım: Evrensel Tasarım*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GOSSETT, A., MIRZA, M., BARNDS, A. K. & FEIDT, D. (2009). Beyond access: a case study on the intersection between accessibility, sustainability, and universal design. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 4(6), 439-450.
- HANSON, J. (2004) The inclusive city: delivering a more accessible urban environment through inclusive design. (*Proceedings*) *RICS Cobra 2004 International Construction Conference: responding to change* içinde. York: UK, s:13
- MANLEY, S. (2001). Creating an Accessible Realm. Preiser, W.F.E ve Ostroff, E. (ed.). *Universal Design Handbook* içinde. McGraw Hill Pub. New York: USA, s:58.10
- SADE, G. & DAVIS, S. (2020, 17 Nisan). Avrupa'da hava kirliliği seviyeleri Covid-19 nedeniyle yüzde 45 oranında azaldı. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2020/04/17/avrupa-da-hava-kirliligi-seviyeleri-covid-19-nedeniyle-yuzde-45-oran-nda-azald> (Erişim Tarihi: 26.04.2020)
- SANDLER, L. A. (2010). *Universal Design and Green Home Checklist*. <https://www.slideshare.net/srains/uof-iowaud-greenhomechecklistenglishaugust2010> (Erişim Tarihi: 26.04.2020)
- STORY, M. F., MUELLER, J. L. & MACE, R. L. (1998). *The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities*. NC State University, The Center for Universal Design.
- URL1 tr.pinterest.com/pin/493284965434455756/?nic_v1=1attCUso5h34S2%2FQ%2B2gXFwWiKclfr5XaTQZG8K5JuGoHTqwokIUspRDUfSg%2Fivx92P ((Erişim Tarihi: 20.04.2020).
- URL2 www.dezeen.com/2020/03/27/jupe-health-flat-packed-coronavirus-care-units/ (Erişim Tarihi: 20.04.2020).
- URL3 haberport.com/saglik/coronavirusten-nasil-korunursunuz-korona-virusten-korunmak-icin-adim-adim-yonerge-ve-tavsiyeler-h30901.html (Erişim Tarihi: 22.04.2020).
- URL4 www.dezeen.com/2020/03/25/hands-free-door-handle-coronavirus-ivo-tedbury-freddie-hong/ (Erişim Tarihi: 20.04.2020).
- URL5 m.theinvestor.co.kr/view.php?ud=20190107000547 (Erişim Tarihi: 21.04.2020).
- URL6 www.instagram.com/p/B_UvFHHJDwj/?igshid=1lc6x61hq4i27&fbclid=IwAR1brJA9Qq4yjhXWcP1NJGSj6UmaxVxh-5zJE_OO11H3jn_rQVQ1BMuJl8d (Erişim Tarihi: 19.04.2020).
- URL7 https://www.core77.com/posts/97834/Definitely-Not-Westworld-Conceptual-Design-for-a-Social-Distancing-Park?utm_source=core77&utm_medium=from_title (E. Tarihi: 26.04.2020).
- URL8 [https://sptnkne.ws/BHuX_İtalya'da_koronavirüs_izolasyonu_hayvanlara_yaradı:_Yunuslar_ve_kuğular_Venedik_kanalında._\(2020,_18_Mart\).](https://sptnkne.ws/BHuX_İtalya'da_koronavirüs_izolasyonu_hayvanlara_yaradı:_Yunuslar_ve_kuğular_Venedik_kanalında._(2020,_18_Mart).) (Erişim Tarihi: 26.04.2020).